

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԵՏԱՐԱՆԻ ՃԱՄԲԵՆԻ Թարգմ. Եպս. Ի
ՔԱՐԶ ՔԱՐՈՋՆԵՐ՝ Ղ.ԵՆՈՋ Եպս. Ի

Պ.

1927-ի ընթացին Հայց. Եկեղեցւոյ շէնքակիս մէջ, զարկ մը տուեցաւ գրականութեան կրօնական նիւղին, որ շատեալ համար հետաքրքրական է եւ միւս բազմաթիւ, ամենց համար ալ զո՛ւրկ շանկեալներէն:

Տարակոյս չկայ որ դիւրին չէ ձեռք գտնել կրօնական նիւղերու եւ զանոնք մտաչելի եւ սիրելի ընել ժողովուրդին ու ամուր մատուցական դասակարգին մասնաւոր: Վասն զի բուն կրօնական նիւթեր գերբնական կամ բրնձողանցական են ըստ իմեան, եւ հետեաքար այդ մասին գրուածներ, ի՛նչ ձեռք ներհեւ ալ բլլան, մասնաւորապէս կը խօսին անոնց, որ ռեւէ չափով խորհրդագրած (Initié) են կրօնին: Կը մնայ անոյին կրօնին բարոյագիտական (etique) մասը, որ առ հաւատարկ մտաչելի եւ հասկնալի է հաւատացեալներու ամէն դասակարգին:

Անուրոնայի է որ այս դարու կրթական եւ դաստիարակչական մեթոդները դրական կամ զործնական կեանքի մը սկզբունքներուն վրայ են հաստատուած, եւ ասոր հետեւանով կրօնի ուսուցումը այլեւս էական մաս մը չի կազմեր դպրոցներու ծրագրին մէջ, ժողովրդական կրթութեան շնաւէտէն:

Մեր Հայ դպրոցներ ալ, հակառակ կրօնական դասերու մը գոյութեան իրենց ծրագրին մէջ, բնականօրէն կ'ազդուին դարու ոգիին:

Այսուամենայնիւ Հայ ժողովուրդը, իր ամբողջին մէջ, կը սիրէ կրօնը, եւ խենթի պէս կը սիրէ նաեւ իր մայրենի եկեղեցին, եւ կ'ուզէ կրօնական զիբեր եւ յօգուածներ կարդալ յանախ: Այնպէս որ նոյն իսկ մեր Սիոնի ընթերցողներուն մէջ հոսանք մը կայ որ կ'ուզէ աւելի հառուս շենքէ Սիոնի Կրօնական բաժինը:

Բայց կենսական խնդիրը սա է. ի՛նչպիսի նիւթեր պէ՛տ է մօտելի որ իսկապէս կրօնական բլլայ եւ զորացում ապ թէ՛ հաւատացեալներու վապաքին եւ թէ՛ հետաքրքիրներու մէջին:

Կրօնի պատմականին՝ իսկ կարելի է շատ աղուր բաներ գրել եւ խօսիլ, բայց իրօք այս գրուածներ (զիբ, յօդուած, եւ այլն) եւ խօսուածներ (խաղ, խրատ, եւ այլն) **կրօնական** են բառին սոյոգ իմաստով. այսինքն՝ առանց ստուգիւ կը համարուանախանք կրօնի վնիս աղբիւրին ծառայի հոգիներու պէ՛տին եւ հետաքրքիրներու ալ մէջի որդուածներուն:

Ինչպէս այս վիճակին մէջ, երբ նկատի առնենք դարու կրօնական ոգիին ձկուամբ, կը տեսնենք որ անկա կը ստուանի կրօնին բարոյագիտական ոլորներուն մէջ, կրօնին հաւաստի եւ դատմանի մասը պակասեցանով կը պարտի իր դարու որ զանաւորանին, եկեղեցւոյ մէջ, եւ միայն աստուածաբանական դպրոցներու մէջ է որ տեսնենք առաւելալ կ'ըլլան խորհրդամտութեան եւ ուսումնասիրութեան, իբրեւ մասնագիտական նիւղ մը:

Առէ՛ք, օրինակի համար, այսօր Ամերիկայի պէս աշխարհ մը, որ բազմաթիւ պէս շինուեալ նկարագիր մը ունի, ամերիկեան Բարոյաչին աւելի կը հակին կրօնի բարոյագիտական կողմը: Զարմանալի երեւոյթ մըն է այս որ կը սիրէ Ամերիկայի մէջ նոյն իսկ նոր հրէութեան վրայ. զոր օրինակ, Ռաբբի Ռայդի սինակոնին մէջ վերցում են ինն սինակոնի ծիսական եւ արարողական ձեւերն ու ծանօթութիւններ. կենդանի խօսքն է հա՛ն իրողը եւ երգարանութիւնը, այնպէս որ Բարոյներու մէջ միայն Յիսուս-Քրիստոսի անունը չի հնչեր. կենցալ բոռիլ թէ ուրիշ ամէն կերպով բողոքական եկեղեցի: մը տարբերութիւն չունի ան. ապիկա բարեկարգեալ հրէութիւնն է Ամերիկայի մէջ, եւ կը շեշտէ մեր բառը թէ ընդհանուր կերպով, կրօնին, երբ ուզէ՛ք՝ նաեւ կրօններուն բարոյագիտական կողմն է որ կը մօտելի այժմ. որովհետեւ այդ է դարու ոգիին ձրկատմը, եւ պէ՛տ է խոստովանիլ նաեւ կրօնին զործնական նշանակութիւնը, երբ, վերջապէս, կրօն կը ցրտանալէ կրօնին ազգով դաստիարակուած եւ ապրուած կեանք մը, հաւատացեալին կենցալը:

Ո՛րտախ այ այս է դարու իրականութիւնը, եւ սակայն վստահ մը կայ հոս, որուն կ'արժէ ուշադրութիւն ընել. — ըսել կ'ուզենք թէ կրօնին նիւթ հաւաստի է, մարդուն հաւատալու կարողութիւնը, հոգին, եւ ո՛չ թէ միտքը. վասն զի արդի միտքը՝ դրականութեան կողմն է միւս, մտնուածը երբ դրականապէս դաստիարակուած է: Աւետարանի խօսքով, կրօնական խնդիրներու մէջ **հոգի՛ն է կենդանաւոր, մարմին ինչ ոչ օգնէ** (Յովն. 2. 64):

Ք.

Արդ, նիմայ մեր մէջ, ի՛նչ է կրօնական գրականութեան ուղղութիւնը, դէպի ո՛ւր կ'երթան կը մեր մշակած կրօնական գրականութեանը:

Այս հարցումը կը ծագի մեր մեքին մէջ նկատի առնելով կրօնի ամուսնով մշակուած գրականութիւնը մեր մէջ, քերթի, զիբի եւ այլն ձեւերու սակ, եւ կանց առնելով երկու կրօնական աշխատութիւններու առջեւ:

Առնց մէկն է եպիսոսի Առաքնոր Թարգմ եպիսկոպոսին **Աւետարանի Համբէն** գրքոյը. իսկ միւսը՝ այժմ Մանչեսթրի Հոգեւոր Հովիւ Ղ.ԵՆՈՋ եպիսկոպոսին **Պարզ Բարոյներու** շարքը:

Աւետարանի Համբէն գրքոյը մասնաւոր խնամքով եւ մեքանով գրուած կիրակնօրեայ խօսումներու շարք մըն է, Հայց. Եկեղեցւոյ մէջ կիրակիէ կիրակի կարգացուած Ս. Գրքի ձերբեցումներու մէկին կամ միւսին ներշնչումին սակ: Առանց հակիրճ, կուս հասուածներ են, եւ քերեւ Սրբազան Բարոյին աւուր պատշաճ Բարոյներուն խնացումներ: Աւէն պարագայի մէջ, լաւ հարմուած, լաւ տարաբանուած եւ գրեթէ առանձնաւոր առաջածումներու շարք մը. դարձումով ոնի մը օղակներով նկատուած հասարակ հասուածներ են անոնք որ **Աւետարանի Համբան** մասնաւոր կ'ընեն հաւատացեալ հոգիներու:

Թարգմ Սրբազան իր կրօնական համոզումներուն մէջ կը ներկայանայ իբրեւ խորհրդ, եւ միւսի ուղղած է իր կոյրը ընթերցողը իբրեւ հետ պալաւարկով պիտի վերցուծէ կրօնին բարոյագիտական նշանակութիւնները,

սեղ սեղ պիտի կենայ եւ պիտի հարցնէ աղիւծ աշապէս է, թէ ուրիշ կերպով ալ կարելի է գիտել առաջադրուած խնդիրները:

Երբ ընթերցողը պիտի տեսնուի խորհիլ այսպէս ամէն մէկ նախադասութեան առջեւ, ասիկա քննելի խանգարումներ, բայց կ'օգնէ որ ուշիմ ընթերցողը մտածելով կտրէ նամբան, եւ երբայ իրանայ Աւետարանի մէջ առակուած բանկալին մարգարէն:

Կրօնի մէջ նոյնատիպ դաժան կերպարանքներ, իմաստասէրի ծանր հրամարմնութենէն եւ աստուածաբանի խոժոռ եւ խորատոյգ մայրամօժէն աւելի հոգեկան զուարթութիւնն է որ կը ինքնուրուի: Եւ մենք Արեւելիի գաւալներն, մանաւանդ Հայերն, որ առեւելի դաստիարակութեան մը ծանրութեան տակ մեծցած ժողովուրդ մըն ենք, պէտք ունինք հոգիներու զուարթ եւ կայտառ արտայայտութեան: Կրնանք ըսել թէ ասիկա հարկն է նոյն իսկ գործնական կրօնի մը, այսինքն կենսիկ-կենցաղի վերածուած Աւետարանի մը լուսաւոր սկզբունքներուն:

Ուրիշ ենք որ Թարգմ Սրբազանի այս գրչիլին էջերէն կը նստապայքեն կենսաւոր հանձններ, որոնք կը լուսաւորեն կրօնական մթնոլորտէ մէջ խախտախողներուն հայերը, ցոյց տալով **Աւետարանի Համբան:**

Փ.

Ղեւոնդ Եպս. առաջ արտադրող մըն է: Սրբազան կը ծափահարենք իր մտածած նիւթը, կրօնական գրականութեան մէջ Քարոզագրութիւնը:

Քարոզներ կան որոնք երբ կը խօսուին, քարոզի եւ ունիցին զգայնութեան, հուսաբան եւ համագումներուն արտայայտութեան բաղիւն համեմատ կ'ազդեն ունիցիլներուն վրայ: Այսպիսի քարոզներ գիտեալուով, յաճախ կը կործանենք իրենց ազդեցութիւնը: Վասն զի այդ ազդեցութեան զանգեմքն է կենդանի խօսքը, տաք շունչը, որ կը նստի քարոզչին հոգիին խորքէն եւ կը յուզէ ունիցիլի բազմութիւնը:

Սրբազան բնոր առաջնական դեր մը չունի միայն հաւատացեալներու հանդէպ, այլ նաեւ ունի խանգարումներու պարսէ մը. այսինքն՝ ժողովուրդը պիտի դաստիարակէ զանոց ոգեւորելով: Ոգեւորում Աւետարանի շունչով, անոր իսկայնելով, ինչ որ չոր խօսքը չի կրնար բռնել, ո՛չ ալ սլաղարիւն գրածով մը:

Կրօնական գրականութեան մէջ ուրեմն քարոզագրութիւնը այնքան դիւրին առուես մը չէ: Մանաւանդ երբ պահ մը հարցնենք թէ գրուած քարոզը որո՞ւն համար է: Այսինքն պարզապէս ժողովուրդին նըզելու շինութեան համար գրուած է քարոզը, եթէ ոչ եկեղեցականներուն համար ալ, մանաւանդ անոնց, որ կրնան առաջնորդուիլ այսպիսի գրաւոր քարոզներէ՝ ժողովուրդին շինելու քան մը խօսելու համար եկեղեցւոյ մէջ:

Հայց. եկեղեցւոյ վարդապետներ ժողովուրդէն դառն սկզբնայ մասնաւոր խնամք տարած են քարոզագրութեան եւ շատ քան գրած են. ասով առ հասարակ շատազանապէս նկատարի մը ունին, եւ հետեւաբար գրուած են իրեն առաջնորդ եւ քննադիր մասնաւորապէս եկեղեցականներուն եւ եկեղեցական կազմ ունեցողներուն համար: Իսկ նիւստայան Քարոզագիրներ առաւելապէս կը զբաղուին ժողովուրդին համար իրենց նիւթ հոգեւոր ընթերցումի եւ շինութեան:

Եւ Ղեւոնդ Եպիսկոպոսն ալ նիւթ ժողովուրդին համար գրած է իր քարոզները, որուն վերջինը երբ հասար

մըն է, եւ երբ Գրդ հասարն ալ, որ դեռ չէ տպագրուած, լոյս տեսնէ, բոլոր նիւթ հասարներն աւրածալ 1600 էջերէ աւելի խոշոր հաւաքածոյ մը կ'ազդուած պիտի ըլլայ: Ինչ որ մեր մէջ զոնէ նոր երեսը մըն է մեր ժամանակներուն համար, իրեն գրական արտադրութիւն եւ մանաւանդ իրեն գիրք տպագրելու յաջողութիւն:

Ղեւոնդ Եպիսկոպոսին քարոզները պարզ են, պարզ մտածումի կողմէն, պարզ գրական արուեստի կողմէն. առձմեռն իր նպատակն է ուղղակի պարզ ժողովուրդին խօսիլ, եւ սուրբական կրօնական եւ քարոյացիական գիտելիքներն ու նմանութիւններն ժողովուրդականացնել **պարզապէս:** Եւ այս նպատակին հասնելու համար ուղղակի, Ղեւոնդ Եպս. զոնած է խորհելու եւ գրելու արուեստին խիստ հաւելքը:

Քարոզագիր Սրբազանը դիտել կուտայ թէ իր գրածներն իր անձնական համագումներուն եւ իր խորհուրդներուն արտայայտութիւններն են: Եւ ասոր մէջ է աւելն իր գրաւոր քարոզներուն մասնաւոր արժէքը:

Եւանձի՝ թէ այս սիրուն հրատարակութեան շարքն ընդգրկած ըլլաւ նիւթը դաստիարակութեան մեթոտը. առձմեռն իւր շնորհիւ այս մեթոտին՝ աւելի յաջող կերպով կ'իրարարուած պիտի ըլլաւ նեղիմանկին կարողը, եւ ընթերցողն ալ պիտի չսխալուէր նիւթը նիւթ ստանձնելու քննելու համար: Կրնալու համար թէ ինչ է նեղիմանկին համագումը եւ փաստերը իր աղաքան նիւթներուն շարք, եւ թէ ո՛րչափ յաջողութեամբ պատուած է զազափառի եւ իմաստիներէն միտութիւնը առաջադրուած նիւթերու ուսումնասիրութեան մէջ:

Այս դիտողութիւնները կ'ընենք, զմեռնաւելով հանդերձ Սրբազան Քարոզագիրն եւսանդը, նպատակը, որ է Աստուծոյ խօսքին կարօտը՝ տալու ազդեցողութիւնը նպատակ մը ընծայել:

Սիւնի ընթերցողներուն եւ առ հասարակ բոլոր կրօնասէր հոգիներուն եւ նեւաբարիներուն շնորհապէս կը յանձնարենք Թարգմ Սրբազանին ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ ՀԱՄԲԷՆԸՆԸ եւ Ղեւոնդ Եպիսկոպոսին **ՊԱՐԶ ՔԱՐՈԶՆԵՐՈՒՆ** շարքները, որոնց խնամոս ուսումնասիրութիւնը շատ քննադական պիտի ըլլայ ընթերցողներուն համար:

Բ. Ե.

ՏԱՐԵՅՈՅՅՆԵՐ

Ա.

ՏԱՐԵՆԻ

Տարեցոյց Կրօնական, Բանասիրական, Գրական, 1928, Դ. Տարի. (կազմող) Արտաւարդ Վարդապետ, Տպ. «Արար» - Բ. Յ. Քօփալեան, Հալէպ - Սուրիա, 8⁰ էջ 356. Գին Մէկ Տօլար:

Այս տարի ՍՄՈՒ ամէնէն յառաջ տառաւ Արտաւարդ Վարդապետի **ՏԱՐԵՆԻ**, որ կը բաղկանայ երեք շինարար մասերէ. **Ա. Աւետարանի Արձանագրութիւն** էջ 13—38. **Բ. Բանասիրական** էջ 42—187. **Գ. Գրական** էջ 146—248. **Դ. Հայ Կեանք** էջ 251—317. **Ե. Օրացոյց** էջ 338—353: Կը պակտի **Կրօնական** մասը, որ կը շնորհակալ սակայն Տարեցոյցիս կողմին եւ Տակաւին վրայ: